

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

allt har en väsentlig glidning skett, och Thomas Thorild som hjälte i ett historiedrama är i viss mån i släkt med senare tiders revolutionära dramagestalter, som t. ex. Hölderlin i Peter Weiss' tappning.

Beträffande Pär Lagerkvists tre enaktare i *Den svåra stunden*, dessa dramer om dödsögonblicket och inträdet i dödens rike, lägger Rock tonvikten vid expansionen i tid och rum. Hans analyser är inte invändningsfria men tyder på en stor estetisk förståelse för dessa dramers säregna karaktär.

Rocks avhandling har sitt värde också genom de bilagor som avslutar boken. En av dem förtecknar repertoaren på de fem teatrar undersökningen behandlar under åren 1914–1922, en annan ger en översikt över den svenska repertoar som framfördes under denna tid, i viss utsträckning omfattande även refuserade dramer. Som helhet är denna avhandling mångsidig och sympatiskt öppen, effektivt kunskapsproducerande och metodologiskt stimulerande.

Ingemar Alguin

Marianne Kvist: *Resignation och revolt. Eugène Dabit och »le mal de vivre» – en studie i författarens vision du monde*. Bokförlaget Korpen. Gbg 1976.

Marianne Kvists avhandling om Dabit är något av ett pionjärbete. I svensk litteraturvetenskap är det sannerligen ont om avhandlingar som vågar ge sig i kast med utländsk litteratur eller tillämpar teoretiska modeller, som inte hunnit bli etablerade nog att gälla som »vetenskapliga».

Eugène Dabit är säkert obekant för de flesta, och i den mån han är känd förknippas antagligen hans namn med den litterära strömning i fransk litteratur på 30-talet, som gick under namnet »populisterna». Skälet till det är att Dabit med sin debutroman *L'Hotel du Nord* vann det s. k. populistpriset, när det första gången utdelades 1931. MK visar i sin avhandling, att populistetiketten på Dabit är felaktig. Hon försöker i stället påvisa, att hans författarskap bygger på en socialistisk grundsyn och skall ses i sammanhang med den franska vänsterintelligents kamp på 30-talet mot fascism och för en revolutionär kultur.

Avhandlingen består av tre huvuddelar. Den första är en undersökning av Dabits »sociala engagemang och litteratursyn», dvs. ett försök att bestämma den plats som Dabit intar i den diskussion, som fördes om en proletär litteratur just under de år då han framträder som författare. Den andra delen utgör tyngdpunkten i avhandlingen och är en analys av Dabits romaner, främst debutromanen. Den tredje slutligen är ett försök till sammanfattning av resultaten i de två föregående, där MK

vill frilägga vad hon kallar Dabits »vision du monde», vilken hon efter titeln på en opublicerad roman kallar »le mal de vivre».

I den första avdelningen placeras Dabit in i den franska vänsterintellektuella debatten, i vilken MK anger ytterpunkterna som å ena sidan populisterna, vilka hon ser som borgerliga intellektuella, som motarbetar försök att politisera litteraturen, och vars ideal är en obunden »folklig» litteratur. Den andra ytterpunkten är det läger som utgörs av författare och intellektuella med anknytning till kommunistpartiet, och som återfinns i organisationen AEAR, som hade intima kontakter med den kommunistiska internationella kulturpolitiska organisationer. Mellan dessa ytterpunkter förlägger MK grupperingar kring personer som Poulaille, Barbusse, Guéhenno. Syftet med undersökningen av dessa förhållanden är dels att ge en allmän beskrivning av vari motsättningarna mellan dessa läger bestod, dels att lägga tillräta några missuppfattningar och myter kring Dabits roll i sammanhanget, och dels att presentera MK:s egen tes om Dabits sociala engagemang och personliga utveckling i ideologiskt avseende. Tyvärr är hennes karaktäristiker av de olika lägrens positioner ibland alltför vaga och abstrakta, vilket gör motsättningarna enbart begreppsliga och teoretiska. Ett exempel på det är hennes sätt att beskriva Poulailles position, som hon definierar först och främst som en som kräver författarnas partipolitiska obundenhet och endast accepterar författare med en »autentisk» proletär personlig bakgrund. Däremot nämner hon endast i en bisats det som måste ha varit centralt för Poulailles litteraturpolitik, hans anarkosyndikalistiska orientering.

MK dokumenterar övertygande Dabits skarpa kritik av populisterna och hans position till vänster om dessa. Hon visar hur Dabit redan i samband med att han erhåller deras pris är skeptisk mot den litteraturpolitik de förespråkar, hur han visserligen spelar med i deras offentliga spel kring hans »populistiska lyckokast», men hur han egentligen står för en revolutionär estetik, som för honom bort från populisterna. Hon belägger vidare noggrant Dabits kontakter med flera av de övriga grupperingarna inom den litterära vänstern och visar hur Dabit så småningom tar en definitiv ställning genom att bli medlem i AEAR.

MK:s syfte med kartläggningen av Dabits relationer till de litterära vänstergrupperingarna, hans förhållande till populisterna, hans medlemskap en kortare tid i Poulaillekretsen och hans slutliga närmande till AEAR hänger ihop med den tes hon driver i kapiteln om romanerna och Dabits vision du monde: Hon menar, att Dabit under 30-talets första år genomgår en radikalisering i politisk och ideologisk bemärkelse, en radikalisering som kulminerar i inträdet i AEAR. Denna tes är central

för avhandlingen. Därför hade det varit motiverat att klarare ange innebörden i denna radikaliserings, bl. a. genom en utförligare diskussion kring den omsvängning i AEAR:s litteraturpolitiska linje, som ägde rum vid tiden för Dabits inträde. Denna omsvängning hängde i sin tur samman med den strategiska kursändringen i Kominterns politik. Även om MK:s argumentering i stort verkar hållbar i fråga om Dabits radikaliserings, är en uppenbar invändning mot hennes resonemang, att Dabits inträde i organisationen AEAR mycket väl kan ha haft sin främsta förklaring i det faktum, att organisationen i samband med RAPP:s upplösning och övergången mellan Kominterns tredje och fjärde period alltmot antog karaktären av »kulturfrenthetsorganisation».

Den metod MK tillämpar i romananalyserna har tydliga beröringspunkter med den romansociologi Lucien Goldmann utarbetat. MK hänvisar till dennes arbeten och hans metod, som går tillbaka på den unge Lukács romanteori och René Girards bok *Mensonge romantique et vérité romanesque*. Hon har gjort en självständig användning av några centrala analytiska begrepp hos Goldmann och Girard på ett sätt som från början gör det irrelevant med invändningar, som påvisar skillnader mellan hennes analysmodell och deras. Därmed är det emellertid också klart att hennes sätt att definiera sina begrepp är otillfredsställande. Hon lutar alltför mycket på att Goldmanns och Girards egna definitioner skall räcka även för hennes användning av begreppen.

En huvudkategori i analysen blir distinktionen mellan »autentiska» och »inautentiska» värden i romanvärlden. Den distinktionen är det tydligaste »lånet» från Goldmann. En annan viktig kategori är »mediatiseringen» och »mediatören», från början begrepp hos Girard, med vilka Goldmann kompletterar den lukácsska romanteorin. Jag skall inte diskutera Goldmanns tillämpning av dessa kategorier, endast peka på en viktig punkt hos honom.

Utifrån Lukács typologi, som gör romanen till en borgerlig, »individualistisk» genre, som varierar temat den problematiske hjälten inautentiska sökande efter autentiska värden i en inautentisk romanvärld, ser Goldmann Girards »mediationsmönster» som romangenrens »motsvarighet» till Marx teori om reifikation och varufetischismen: För Goldmann är mediatören bärare av inautentiska värden, vilka står i motsättning till de autentiska värden som implicit styr romanens »universum». Denna motsättning, menar Goldmann, svarar mot den motsättning mellan bytesvärde och bruksvärde, som karaktäriserar det kapitalistiska produktionssättet och som är grunden till det borgerliga tänkandets reifierade karaktär. Redan denna korta och summariska genomgång av

en punkt hos Goldmann visar att MK är mera inspirerad i sitt arbetssätt av Goldmanns arbeten än hon vill erkänna (jfr avhandlingen s. 106.). Hon säger sig ha lånat autenticitetsbegreppet av Goldmann, men det är också uppenbart att hennes användning av mediationsbegreppet ligger i linje med den som Goldmann tänker sig. MK:s analyser leder nämligen också fram till den intressanta »homologin» mellan den dabitska romanvärldens inautentiska karaktär å ena sidan och det borgerliga reifierade medvetandet å den andra. Dvs. även hos MK råder ett samband mellan »mediatiseringen» och varufetischismen. Hon säger också mycket riktigt att det i den djupstruktur hon definierar som »resignationsstrukturen» i Dabits romaner är ett huvudmotiv som återkommer och är överordnat övriga motiv: »I resignationsstrukturen finns större och mindre motiv inlätade, vilka ytterst är *underordnade tesen om penningens allmakt och ägandeideologin.*» (Avh. s. 14, min kurs.)

Analysen av Dabits romaner har alltså syftet att visa, att den radikaliserings, som MK påvisat beträffande dennes litteraturpolitiska position, motsvaras av en tilltagande politisering av hans skönlitterära författarskap. Hon ser författarskapet som enhetligt vad gäller de centrala motiven och idéerna, synen på arbetarklassen, samtidskritiken, den politiska grundhållningen och främst det MK kallar Dabits världsåskådning och den tragiska grundsynen. Denna enhetlighet är skälet till att hon kan lägga upp sin undersökning på det sätt hon gör: Hon företar en relativt grundlig och detaljerad analys av debutromanen, frilägger i den de bärande strukturerna, och kan sedan behandla de senare verken som exemplifieringar och utvecklingar av dessa grundläggande motiv.

MK är metodiskt konsekvent och följer noga de hypoteser hon ställer upp, vilket leder till att hon förtjänstfullt uppträcker betydelse och sammanhang i verken som knappast framträder vid en »spontan» läsning. Hennes arbete illustrerar hur produktivt rimliga hypoteser fungerar i litteraturvetenskapliga analyser, samtidigt som det förstås är givet, att ett sådant arbetssätt riskerar att leda till övertolkningar och alltför hårddragna kopplingar inom och mellan verken. Vinsterna väger emellertid tyngre än dessa på några ställen förekommande brister i hennes arbete.

MK läser Dabits romaner som varierande ett huvudtema: »det kapitalistiska samhällets verkningar för de mänskliga relationerna inom det sociala skikt – i *vid* mening arbetarklassen – där Dabit hade sitt ursprung och sina lojaliteter» (avh. s. 10). Det kan ju tyckas vara en formulering som inte säger så mycket. Emellertid kan det som MK kallar en återkommande »resignationsstruktur» ses som en precisering av huvudtemat. Arbetarklassens politiska passivitet, dess »banala» liv, dess

anpassning till småborgerliga ideal är innehållet i denna »resignation». Resignationen kan alltså ses som ett begrepp som på sätt och vis svarar mot den goldmannska teorins »inautentiska sökande». De inautentiska värdena, de småborgerliga idealen t. ex., har varierande huvuddrag från roman till roman, vilket får MK att tala om motiviska variationer av resignationens huvudtema: »ägande-ideologi», »eskapism», »nostalgi», »kärleken». Dessa falska ideal koncentreras i romanerna i den roll som Dabit ger *staden*, vilken MK alltså menar sig kunna göra till »mediatör» i Girards mening.

MK:s kombination av idén om resignationsstrukturen med teorin om mediationen gör det möjligt för henne att visa hur Dabits romaner är fulla av symboler och motiv, som pekar i en och samma riktning: Den ofta påtalade tristessen och svartsynen i hans romaner (se t. ex. Knut Jaenssons förord till den svenska översättningen) är inte resultatet av Dabits »pseudodokumentära» tendens eller hans naturalistiska »vardagsestetik», utan av en medveten strävan att med estetiska verktygsmedel framställa arbetarkollektivets existentiella grundvillkor i ett samhälle, som är impregnerat med den borgerliga ideologins falska medvetande.

Resignationsstrukturen och mediatiseringen av de inautentiska värdena återfinns MK alltså både i *L'Hotel du Nord* och de följande verken. Den utveckling, som äger rum från debutromanen och kulminerar i den sista romanen, ser hon som den litterära parallellen till Dabits litteraturpolitiska radikaliserings mot en revolutionär estetik: »litteraturen som vapen». Den blir tydligast i novellsamlingen *L'île* och romanen *La zone verte* och manifesteras litterärt på två sätt. Dabit börjar använda sig av språkrör i dessa verk, och han för in ett nytt motiv: klasskamps- och revoltmotivet.

Trots att MK:s argumentering för sina huvudteser i stora drag är övertygande, är det uppenbart, att hennes konsekventa sökande efter ett gemensamt grundmönster i romanerna leder till att hon överser med en del svårigheter och mobiliserar argument, som inte stöder hennes teser på det sätt som hon tror. Jag skall avslutningsvis ge två exempel på det.

Att för Dabits debutromans del hävda att det är en roman som handlar om arbetarklassen representerad av arbetarkollektivet på ett arbetarhotell är egentligen ett smått sensationellt påstående. I själva verket är det påfallande att romanens »episodiska» karaktär, dvs. att den saknar en egentlig huvudperson i form av en individ eller grupp, inte alls gör det berättigat att tala om ett klassmässigt kollektiv som MK gör. Det är som hon också anmärker, »de individuella beskrivningarna kan således sägas dominera stort över de kollektiva» (avh. s. 70). De viktigaste personerna i romanen,

som mest liknar huvudpersoner, är hotellägarparet Lecouvreur och tjänsteflickan Rénée. Men ingen av dessa är i romanen skildrade i sin egenskap av tillhörande eller tidigare tillhörande arbetarklassen. Det arbetarkollektiv, som förekommer i romanen, spelar i romanhandlingen snarast rollen av bakgrund till och inslag i romanens egentliga centrum, hotellet som knutpunkt för en serie disparta människöden.

En problematik som MK fäster stor vikt vid är Dabits berättarteknik i debutromanen. Hon menar att denna hänger intimt samman med och stryker under den tematiska strukturen i romanen.

Hon karakteriserar Dabits berättarteknik som »objektiv». Med det tycks hon endast mena frånvaron av vad som med Staffan Björck kan kallas den »synlige» berättaren. MK talar också mycket riktigt om Dabits berättartekniska »tystnadsprincip» (avh. s. 72). Vidare menar hon, att romanens berättarmetod utmärks av ett ständigt synvinkel-skifte men att en synvinkel är förhäskande: paret Lecouvreaux. Denna synvinkelteknik innebär enligt MK, att Dabit intar en *ironisk* berättarhållning på flera viktiga ställen. Sammanfattningsvis säger hon, att de tekniska aspekterna av *L'Hotel du Nord* »smälter samman med djuptematiken på ett sätt som knappast skulle överträffas i Dabits senare författarskap» (avh. s. 163).

Jag menar att MK i onödan komplicerar berättartekniken i romanen. Svårigheten tycks härröra bl. a. ur hennes ambition att förankra det hon kallar Dabits »troupeau»-perspektiv på arbetarklassen även i analysen av den tekniska strukturen. Det gäller särskilt analysen av de få scener som aktualiserar en direkt politisk problematik, i första hand första majepisoden. Hon menar, att troupeauperspektivet här är ett exempel på en ironisk synvinkelteknik från Dabits sida, som åstadkommer en särskilt skarp politisk kritik av arbetarkollektivets passivitet. Men nu är det uppenbart, att det MK avser med troupeauperspektivet är något annat än vad som kan ringas in med hjälp av det formella tekniska synvinkelbegrepp hon använder sig av. Det framgår av hennes sätt att förklara vad hon menar med detta perspektiv. Hon ser det som typiskt för hela Dabits författarskap: »Den kollektiva grundsituation hon beskriver i sitt författarskap avslöjas inte minst i något, som jag valt att kalla för dess 'troupeau'-perspektiv» (avh. s. 14). Detta innebär egentligen att troupeauperspektivet är en analytisk kategori av ett annat och mera grundläggande slag än den tekniska kategorin synvinkel. Det är fatalt, därför att MK:s tal om Dabits ironiska berättarmetod har sin grund i idén om troupeauperspektivet och inte i synvinkeltekniken i och för sig. Det är emellertid vidare också tveksamt om det är riktigt att säga att synvinkeln i romanen ständigt skiftar. Det tycks

vara så att MK med det endast avser det faktum att romanens episodiska karaktär gör att huvudintresset förflyttas fram och tillbaka mellan de olika personerna. I själva verket är det snarast så att Dabits debutroman utmärks av en formellt teknisk enkelhet vad gäller sådant som komposition och berättarhållning. Man efterlyser här skarpere distinktioner och definitioner av sådana begrepp som synvinkel, ironisk berättarmetod, perspektiv etc. Möjligen skulle MK:s försök att påvisa samstämmigheten mellan Dabits ideologiska grundhållning i romanen, hans »mal de vivre», och den tekniska strukturen i densamma kunna lyckas med hjälp av t. ex. de gränsdragningar mellan olika former av synvinkelteknik på skilda plan som Uspensky gör i sin bok *Poetics of Composition*. Jag tänker då särskilt på hans sätt att skilja mellan synvinkel på ett »ideologiskt» och ett »fraseologiskt» plan, där det ideologiska planet »is least accessible to formalization, for its analysis relies, to a degree, on intuitive understanding» (s. 8). Utan sådana distinktioner håller inte MK:s tes om att Dabits ideologi i debutromanen kan avläsas i dess narratologi.

Sammanfattningsvis: MK:s arbete har två stora förtjänster. För det första är avhandlingens undersökning konsekvent och allsidigt genomförd. Hon redovisar klart sina hypoteser och söker svaret på de frågor de reser. För det andra är avhandlingen spännande genom sin självständiga användning och omfunktionering av ett av det senaste decenniets mest betydelsefulla bidrag till litteraturvetenskapens metodiska och teoretiska utveckling, Goldmanns genetiska strukturalism.

Thomas Olsson

Karin Karlsson: *Gabriel Jönsson. Sångaren vid Öresund. Studier i hans poesi*. Bernces. Malmö 1977.

Karin Karlssons avhandling är den första framställningen om Gabriel Jönsson. En flyktig blick ger vid handen att diktarna ur hans egen generation inte i någon högre grad har uppmärksamats av litteraturforskningen. De har kommit att stå i skuggan av modernisterna. Författarinnan har bidragit till att den här luckan i någon mån börjar fyllas ut.

Undersökningen är ägnad hela Gabriel Jönssons lyriska författarskap, dvs. hans sex diktsamlingar, ibland utökad med icke omtryckta tidningsdikter, prosa och recensioner. Karin Karlsson har alltså valt en omfattande och krävande uppgift: en period som sträcker sig från 1910- till 1950-talet. Uppgiften kan sägas ha varit både lätt och svår. Lockande genom ett i stort sett outnyttjat källmaterial (tillhörigt det litterära lundasällskapet Englar och dämoner, där Gabriel Jönsson under 10-talet

deltog), genom att diktningen i så hög grad varit jungfrulig mark och genom att hon dessutom haft möjlighet att intervjuva diktaren själv. Av samma skäl kan man säga att uppgiften har varit svår att få ett fast grepp om.

Författarinnan har skrivit en lättillgänglig avhandling, långtifrån lärd eller krånglig, den kommer inte med några teoretiska eller metodiska nyvinningar. Det är fråga om en presentation som också vill nå en större publik, en grundläggande inventering av diktarens motivkretsar, bland annat genom att hon i så hög grad kunnat belysa hans förankring i det skånska landskapet. Där finns också ett stilkapitel – överhuvud uppmärksammas framför allt den formella sidan av författarskapet, medan idésidan blir mera styvmoderligt behandlad. Poängteras bör som sagt att arbetet kommit till under ett nära och intensivt samarbete med Gabriel Jönsson själv. Dock hålls det biografiska materialet strängt i bakgrunden.

Arbetet består av nio kapitel. Allra kortast är den inledande biografiska skissen, som knapphändigt antyder de yttre linjerna i livskurvan utan att söka knyta dem till dikten. I det andra kapitlet kartläggs det litterära bakgrundsklimatet: en snabb presentation av ett stort antal skånska och danska diktare som haft betydelse för Gabriel Jönsson men utan någon mer ingående sammanställning. Kapitlen »Två små stränder» och »Tre mil jord» vill muta in de poetiska domänerna: motiven från Hven och fiskeläget Ålabodarna (hemorten alltså förfädernas tid) samt lantbruksmotiven. Kapitelrubrikerna härstammar från Gabriel Jönsson själv, som redan i den första samlingen sålunda ringar in sitt poetiska revir med dess påfallande geografiska begränsning. I det förra kapitlet gör författarinnan en jämförelse med sjömansvisan och visar genom att lägga manuskript bredvid tryckt version hur vissa texter omarbetats. I det senare granskas alltså jordbruksdikterna – sedan Gabriel Jönsson 1926 blivit medarbetare på Sydsvenskans lantbrukssida fick han uppgiften att varje vecka till en speciellt utvald bild skriva en dagsversbetonad bondelivsdikt.

I kapitlet »Jag singlar jorden där jag sår» (V) undersöks närmare denna jordbruksdiktning, som i skuggan av andra världskrigets hot kom att utvecklas till beredskapspoesi. Det längsta kapitlet, »Jorden, den ljuva milda / strålprakten högt i skyn», är ägnat åt natur- och stämninglyriken: hemtrakten kring Öresund med dess fauna och flora, det ljusa halvårets knoppning, blomning och förvandling, ljusspelets växlingar och himlakropparnas rörelser.

Poesi av privat karaktär står i centrum i avsnittet »Du är vackrast utan smycken», där författarinnan med varsam hand tar upp kärlekslyrik från olika skeden. Kapitlet »Arv och eget» åter vill samman-